

ประเพณีแซนโฎนตา: วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์

Donta: A Cultural Preservation of the Khmer People in Surin Province

ยโสธารา สิริภาประภากร^{1*}

Yasothara Siripaphapagon^{1*}

Abstract

The traditional Donta of Thai-Khmer people in Surin Province is as that of Thai-Khmer people who live in the south area of the Northeast (Isan). Both share similarities in several aspects. They believe in the spirits of ancestors and that the world of the dead would open and allow the passing ancestors to receive merit offered by their living ancestors at home. The spirits may feel tired after such a long journey home. Therefore, Thai-Khmer people's basic assumption of the belief goes that they shall organize a religious ritual regarding welcoming the ancestors home. The ritual involves serving several kinds of food and offering cloth, and performing Buddhist ritual of merit-making.

The Donta ritual is observed during the tenth month of the year and has been practiced since ancient times. It is a preservation of their main culture which has been promoted lately. The ritual builds relationships among family and relatives and honors the deceased. When outsiders witness the Donta tradition, they felt satisfied with such a ritual: Many of them were beaming and joyful. That showed the sincere interest of nonlocals in the local tradition. According to Thai-Khmer people, the ritual is important and the practice preserves local wisdom inherited from their ancestors.

Keywords: *donta, cultural preservation, Thai-Khmer people*

¹ สำนักงานสำนักปฏิบัติธรรมแห่งที่ 2 จังหวัดสุรินทร์ วัดป่าไชยราษฎร์ ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000

* ผู้ให้การติดต่อ (corresponding e-mail: Ton_Samroeng@hotmail.com)

รับบทความวันที่ 7 มีนาคม 2560 รับลงตีพิมพ์วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561

บทคัดย่อ

ประเพณีแหวนโขนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ เป็นวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร ที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานตอนใต้ โดยมีลักษณะความเชื่อพิธีกรรมคล้ายคลึงกันอยู่ ประเพณีแหวนโขนตามีความเชื่อ ต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อกันว่าทางยมโลกจะเปิดให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษนี้มารับส่วนบุญกับลูกหลาน ดังนั้น การเดินทางมานั้นอาจเหนื่อยล้ามาก ฐานคติความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมรจะจัดพิธีกรรมรับดวง วิญญาณบรรพบุรุษด้วยการจัดเครื่องเช่น ไหว้ด้วยอาหารคาวหวาน เสื้อผ้า และมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ เกี่ยวข้องกับประเพณีนี้ คือ การทำบุญอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณโดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธด้วย วัฒนธรรม ประเพณีแหวนโขนตาที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ เป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่สำคัญ ที่ยังคงปฏิบัติกันมาจนถึง ปัจจุบัน เป็นคุณค่าในการส่งเสริมความผูกพันระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้อง และยังเป็นการรักษาถึงบุญคุณ ของบุพการี แม้จะล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อกตเวที พิธีกรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นปรากฏการณ์ ที่สามารถเห็นได้ทุก ๆ ปีในช่วงเดือนสิบ เมื่อคนต่างถิ่นได้มาพบเห็นประเพณีแหวนโขนตาก็เกิดความประทับใจ ในงานบุญดังกล่าว คือ สภาพที่คนทั้งหลาย มีความยิ้มแย้มแจ่มใสรื่นเริง ซึ่งเป็นการแสดงออกต่อคนต่างถิ่น อย่างจริงจัง เพราะชาวไทยเชื้อสายเขมร ถือว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ก็ต้องทำให้บรรพชนของตนเอง จึงสมควรที่จะ อนุรักษย์ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสืบไป

คำสำคัญ: แขน โขนตา, อนุรักษย์, วัฒนธรรมประเพณี, ชาวไทยเขมร

บทนำ

ประเพณีแหวนโขนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร มีฐานความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ซึ่งมีส่วน สัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สัมพันธ์กับความเชื่อท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใดก็ตาม ส่วนใหญ่แล้ว จะมีความคล้ายคลึงกันกับพิธีกรรมอื่น ๆ ของผู้คนแถบอีสานใต้ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ชาวไทยเชื้อสายเขมร มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชา ภาษาที่ใช้เป็นภาษา ในตระกูลมอญเขมร ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมกับหลัก คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยสรุปแล้วชาวบ้านจะนับถือศ็อยอยู่ 3 ประเภท คือ ศ็อยจะสร้อย (ศ็อยประจำ หมู่บ้าน) ศ็อยพระภูมิ (ศ็อยประจำบ้าน) และศ็อยบรรพบุรุษ ชาวบ้านจะประกอบพิธีใด ๆ ก็จะต้องบอกกล่าวให้ศ็อยเหล่านี้ ได้รับทราบเสมอ (พิธีศักดิ์วัชรจักร, 2530) ชาวไทยเชื้อสายเขมรมีการบูชาบรรพบุรุษเหมือนกัน โดยความเชื่อ ถือว่าบรรพบุรุษจะมาในรูปร่างของ กูศศ็อยวิญญาณ เมื่อถึงวันปล่อยศ็อยมาจากยมโลก วิญญาณบรรพบุรุษจะ ถูกปล่อยมารับส่วนบุญในช่วงวันสารทโขนตา หรือ ประเพณีแหวนโขนตา หมู่ญาติพี่น้อง พ่อแม่ ครอบครัว เครือญาติก็จะทำกรบูชาศ็อยบรรพบุรุษของตน โดยมีกรเตรียมเครื่องเช่น ไหว้อาติ ไก่ย่าง ปลาอย่าง เสื้อผ้า ผ้าถุง สไบ ข้าวสุก ขนมหวาน น้ำเปล่า น้ำส้ม และเหล้า อาจเป็นเหล้าสาโท หรือ เหล้า 40 ดีกรี ขนม นม เนย อาหารหวานคาว ประเพณีแหวนโขนตามีขึ้นตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา การบูชา ศ็อยบรรพบุรุษเชื่อตามกันมาตั้งแต่โบราณว่าคนที่ตายไปแล้วไม่ได้ตายจริงตายแต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่จิต- วิญญาณยังคงอยู่ จะไปอยู่ในภูมิเกิดเป็นอะไรนั้นก็ได้แต่กรรมที่เขาได้ทำไว้ การบูชาศ็อยบรรพบุรุษจะเน้น

ไปในเรื่องการนับถือในเรื่องผีบางเทวดาที่ได้อบรมพร้าสอนมาไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอนของพระศาสนา รวมถึงหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นภายิตที่ว่า ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี

เพ็ญศรี คุ้ม, ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, ปิยนาด บุญนาค และวารภรณ์ ทินานนท์(2536) ได้กล่าวถึง ผีบรรพบุรุษ อันได้แก่ วิญญาณของ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ซึ่งตายไปแล้ว ยังเป็นสัมภเวสีแสวงหาที่เกิดเที่ยว ไป ๆ มา ๆ ยังบ้านเรือนของลูกหลานและมาดูแลสุขทุกข์ คุ่มครองบ้านเรือน เพื่อลูกหลานได้รับความผาสุก ช่วยให้การวงศ์สกุลเจริญรุ่งเรือง ธรรมเนียมจีนมีพิธีวันตรุษจีน คือ ไหว้เซ่นสังเวยผีวิญญาณพ่อแม่ที่ตายไปแล้ว เหตุนี้คนอีสานจึงมีความเชื่อเช่น ไหว้ผีบ้านผีเรือนกันมาตั้งแต่เทศกาลตรุษสารท จึงทำบุญตรุษสารท อุทิศบุญกุศลไปถึงผีวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งยังเป็นสัมภเวสีจะได้รับส่วนกองบุญของลูกหลาน เมื่อได้รับแล้วจะมีความปลาบปลื้มดีใจ เรียกว่า ประเพณีส่งข้าวเสต หรือ เปรต

ประเพณีแซนโถงตา เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ ในแถบอีสานใต้ และได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ประเพณีแซนโถงตาเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สะท้อนให้เห็นความรัก ความเมตตากรุณา และความผูกพันที่เกิดขึ้นของสมาชิกทุกคนในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน สังคมที่มีความเชื่อและถือปฏิบัติมาแต่ละท้องถิ่น ในช่วงเวลาประเพณีแซนโถงตานี้จะประกอบพิธีกรรมตรงกับวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 ของทุกปีเมื่อถึงเวลานี้ ครอบครัว ลูกหลาน ญาติพี่น้องที่ได้เดินทางไปประกอบอาชีพ การงานที่อื่นหรือไปตั้งถิ่นฐานในแห่งหนตำบลใด เมื่อถึงคราวประเพณีแซนโถงตาจะรู้ได้โดยสายเลือด จะเดินทางมาร่วมเครือญาติพี่น้องกัน เพื่อทำพิธีแซนโถงตา (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดบุรีรัมย์, 2553) ประเพณีแซนโถงตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวไทยเขมร เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ และชาวไทยเขมรยังคงรักษา ประเพณีนี้ไว้จนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดความเชื่อหนึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เกิดจากความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาช้านาน จนมีผลกับพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ในยุคต่อมา โดยเชื่อกันว่า “เมื่อมนุษย์ตายแล้ว มีสิ่งหนึ่ง คือ วิญญาณหาได้ตายไปด้วยไม่ ยังคงสภาพเป็นอยู่ บรรดาลูกหลานของผู้ตาย ต้องจัดอาหารเช่น ไหว้วิญญาณ เพราะวิญญาณยังคงอย่านวยความสุขความทุกข์แก่ครอบครัวได้ ทำให้ลูกหลานเกิดความเกรงกลัว ต้องหาเครื่องเซ่นสังเวยเพื่อให้ดวงวิญญาณเกิดความโปรดปราน ตามที่ตนเห็นว่าดวงวิญญาณจะชอบ” (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), 2548) ความเชื่อเหล่านี้เองเป็นเหตุให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในยุคต่อมา ประเพณี คือ “สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

ความหมายของประเพณีแซนโถงตา

คำว่า โถงตา เป็นคำผสมมาจาก 2 คำ คือ โถง แปลว่า ยาย และคำว่า ตา แปลว่า ตา และเมื่อนำ 2 คำนี้มาผสมกัน จะมีความหมายโดยรวม แปลว่า บรรพบุรุษ ดังนั้น คำว่า โถงตา จึงหมายความว่า การเซ่นไหว้ ยาย ตา หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ นั่นเอง ประเพณีแซนโถงตานี้กระทำขึ้นในเดือน 10 นับตามแบบจันทรคติ โดยจะตรงกับเดือนกันยายนของทุกปี และมีคำศัพท์ที่สำคัญที่ใช้ในที่นี้คือ คำว่า

เบ็ณฑ์ ซึ่งคำว่า เบ็ณฑ์ นี้มี 2 ความหมาย ในภาษาเขมร ความหมายหนึ่ง หมายถึง ชื่อเรียกช่วงเทศกาลงานบุญ และอีกความหมายหนึ่งคือ คำว่า เบ็ณฑ์ นี้ มาจากคำภาษาบาลีว่า ปิณฑะ (มูลนิธิภูมิพ โลกิกฤษ, 2531) แปลว่า ก้อนข้าว โดยทั้ง 2 ความหมายมีความสำคัญในประเพณีแซน โถนตา โดยความหมายที่ปรากฏจะใช้แตกต่างกันไปในแต่ละบริบท (สุรัชย์ รัตนพนาวงษ์, 2549) ในหนังสือของบรรพต เปรมชู กล่าวไว้ว่าประเพณี แซน โถนตาของชาวอีสานตอนใต้ จะมีขึ้นเมื่อถึงเทศกาลเดือน 10 ระหว่างแรม 14 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ชาวอีสานตอนใต้ (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) จะมีประเพณีรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า โถนตา เป็นภาษาเขมรมาจากคำว่า จี โคน ซึ่งแปลว่า โคตร เห่ง้า หรือ วงศ์สกุล คำว่า ตา ในที่นี้หมายถึง โคตร วงศาณาญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้นเมื่อเอาคำสองคำมารวมกันเป็น โถนตา จึงหมายถึง พิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษอย่างหนึ่งที่วงศาณาญาติทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำการบูชาบวงสรวงถึง บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้ง โคตรทั้งเหง้า (บรรพต เปรมชู, 2522) ในหนังสือเรื่องของแซมชายฉบบพิเศษของท่าน มงกุฎ แก่นเดียว เห็นว่าหัวใจของบุญทุกบุญในสังคมไทยเขมร จะต้องมีกรเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซมขมอจ) บอกปู่ย่าตายายทุกครั้ง ความผูกพันกับปู่ย่าตายาย ความซาบซึ้งในพระคุณของบรรพบุรุษจึงมี เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และในอดีตคนมีความเชื่อว่าเดือน 10 ยมบาลจะปล่อยให้ผีลงมารับส่วนบุญจากญาติ ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ พวกลูกหลานจะทำการเช่นสรวงบรรพบุรุษในวันแรม 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกว่า โถนตา (มงกุฎ แก่นเดียว, 2533)

ในงานวิจัยของ ประทีป แจรัมย์ (2535) กล่าวว่า ประเพณีแซน โถนตา เป็นภาษาเขมร โดยน่าจะมาจากคำว่า จะ โคน ซึ่งหมายถึง โคตรตระกูล และตา หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย และ โคตรตระกูล ของชาวไทย พุทธ เพราะมีความเชื่อที่สัมพันธ์กันเกี่ยวกับนรกสวรรค์และบุญบาป ประเพณีแซน โถนตา จะจัดกระทำ ขึ้นเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกในวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 เรียกว่า สารทเล็ก และในช่วงที่สองจะเริ่มในวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 เรียกว่า สารทใหญ่ ในงานนี้จะมีการทำขนม ข้าวต้ม กระจยาสารท เพื่อนำไปทำบุญที่วัด ในวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 ที่บ้านจะมีการประกอบพิธี แซน โดยเริ่มจากการจุดธูปเทียน ที่ข้าวปลาอาหารที่ได้ จัดเตรียมใส่ถาด ให้พี่น้อง บุตรหลานที่มารวมพิธี จะเรียกวิญญาณของบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับให้มารับสิ่งของ ที่เช่นไหว้ อาหารอีกส่วนหนึ่งจะนำไปไหว้พระภูมิเจ้าที่ อาหารอีกส่วนหนึ่งจะนำไปวางบริเวณรอบ ๆ บ้าน เพราะในช่วงนี้จะมินกษนิคหนึ่งคล้ายนกนางเขนบ้านมากินบริเวณรอบ ๆ บ้าน ชาวบ้านเรียกนกษนิค นี้ว่า สัตว์โคนตา หรือ นกโคนตา ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนแห่งวิญญาณบรรพบุรุษมารับเครื่องเช่นไหว้ ด้วย นอกจากนี้ กระจยาสารท ขนมข้าวต้ม และอาหารต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำไปทำบุญที่วัด ส่วนหนึ่งที่เหลือ หรือ หกเรียรดที่วัด ชาวบ้านจะนำติดตัวมาจำนวนเล็กน้อยเพื่อนำไปทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ การทำนา กล่าวคือ กระจยาสารท ขนมข้าวต้ม ดังกล่าวไปหว่านลงนาข้าว พิธีนี้เรียกว่า “สะปะบายเบ็ณฑ์” หมายความว่า หว่านข้าวกระจยาสารท เชื่อว่าข้าวในนาคำลังตั้งท้องและข้าวเป็นตัวแทนของแม่โพสพ จึงนำ ข้าวปลาอาหารหวานคาวไปไหว้ แม่โพสพ การแสดงความนับถือเป็นรูปแบบควบคุมให้รู้จักความกตัญญู กตเวทิตีที่มีต่อบรรพบุรุษ เป็นผลทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่เครือญาติ และสังคม (ประทีป แจรัมย์, 2535) ซึ่งประเพณีแซน โถนตานับว่าเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นทั้งในระบบครอบครัวและเครือญาติที่ผูกพันกัน (ชื่น ศรีสวัสดิ์, 2531)

พระมหาธรรมวงษ์ ธรรมปาโร วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวถึงประเพณีแซนโถงตาว่าเป็นพิธีที่จัดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในวันแซนโถงตานี้เป็นวันที่ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ ได้แสดงออกถึงความรักความผูกพัน เป็นวันที่ผู้คนเต็มไปด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเองที่ชาวบ้านมีต่อกันและคนต่างถิ่นที่นับถือเป็นเสมือนญาติมิตร ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นวันสำคัญอย่างยิ่ง ถึงแม้จะแห้งแล้งอดยากแร้นแค้นอย่างไรก็ไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการจัดประเพณีแซนโถงตา จึงทำให้ประเพณีแซนโถงตาเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง (ชื่น ศรีสวัสดิ์, 2531) จากความหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว (วิช ปุณ โภทก, 2536)

ประเพณีแซนโถงตา

ประเพณีแซนโถงตานี้เป็นประเพณีหนึ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมายาวนานของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ เป็นพิธีกรรมและประเพณีที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณต่อบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นความรัก ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และชุมชนในแต่ละท้องถิ่น โดยประกอบพิธีกรรมตรงกับวันแรม 14 ค่ำเดือน 10 ของทุกปี ลูกหลาน ญาติพี่น้องที่ไปประกอบอาชีพการงานที่อื่นหรือไปตั้งถิ่นฐานในแดนใดตำบลไหนไม่ว่าใกล้หรือไกลจะเดินทางมารวมตัวกัน พิธีแซนโถงตาของคนไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การประกอบพิธีกรรมจะจัดขึ้นที่บ้านของผู้อาวุโสสูงสุดของวงศ์ตระกูล แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ หัวหน้าผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัวเป็นผู้นำในการประกอบพิธีเช่น ไหว้บ้าน ผู้ร่วมประกอบพิธีประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัว เครือญาติ ที่นับถือสืบบรรพบุรุษเดียวกัน และในระดับชุมชนประกอบพิธีกรรมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน มีผู้นำในการประกอบพิธีเช่น ไหว้ รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงที่นับถือสืบบรรพบุรุษเดียวกันกับพื้นที่นี้ นอกจากนี้จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ประกอบพิธีแล้ว ยังมีผู้รู้ อาทิ มักนายน ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน และแม้แต่พระสงฆ์ก็สามารถเป็นผู้นำทำพิธีได้ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธี

เครื่องประกอบที่ใช้ในการเช่น ไหว้ประกอบด้วย เครื่องบูชา ของเช่น ไหว้ ซึ่งหาได้ตามท้องถิ่น นอกจากนี้ ก็จะทำบายเบ็นท์ (ก้อนข้าว) เพื่อบูชาบรรพบุรุษด้วย ข้าวปลาอาหาร สถานที่ในการประกอบพิธีในครัวเรือนเป็นบ้านของตนเอง ระดับเครือญาติจะใช้บ้านเรือนผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูล และในระดับชุมชน จะใช้เป็นศาลากลางหมู่บ้านในการประกอบพิธี ส่วนวันและเวลาในการประกอบพิธีเป็นวันแรม 14 - 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ประเพณีแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์นั้นมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตามชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ จะต้องมีการเช่น ไหว้บอกกล่าวสืบบรรพบุรุษเสมอ ด้านคติความเชื่อชาวไทยเชื้อสายเขมรมีความเชื่อในเรื่องสืบบรรพบุรุษมาก ซึ่งเชื่อว่า ผี เป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรม ก็จะถูกลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญูไม่รู้บุญคุณคน ปล่อยปละ-

ละเลยในหน้าที่ความเป็นลูกหลาน และเชื่อว่าคนที่อกตัญญูจะประสบแต่ความล้มเหลวในชีวิตหาความสุข ความเจริญไม่ได้ การเช่นสรวงบูชาบรรพบุรุษ ท่านก็จะคอยคุ้มครอง ให้พรลูกหลานได้ประสบผลสำเร็จ ในชีวิตมีความสุขความเจริญ นอกจากนี้ ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ ยังเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะบันดาล ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทยเชื้อสายเขมร ได้อาศัย ความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันนี้เอง เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ลูกหลาน ครอบครัวยุคใหม่ ทำให้ผู้คนโดยส่วนมากมีระเบียบ มีกาลเทศะ มีวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งเหล่านี้เกิดจากประเพณีแซน โฌนตาที่เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษอีกทางหนึ่งด้วย

สรุปสาระสำคัญของประเพณีแซน โฌนตา คือ ชาวไทยเชื้อสายเขมรมีความเชื่อว่าผีวิญญาณของ บรรพบุรุษมีอยู่จริง ไม่ได้จากไปไหน เมื่อถึงเวลาที่จะมาหาลูกหลานในวันสำคัญตามฐานคติของทาง พระพุทธศาสนาว่าวิญญาณต้องไปอยู่ที่ยมโลก หรือโลกแห่งวิญญาณ และอีกนัยหนึ่งของคติความเชื่อนั้น คือ วิญญาณของบรรพบุรุษนั้นไม่ได้ไปไหนเลยท่านยังสถิตอยู่ในบ้านในหิ้งที่ลูกหลานทำการสักการะบูชา นั้นเอง และยังคอยปกป้องรักษาลูกหลานอยู่ตลอดเวลาและจะคอยให้คุณและโทษเมื่อทำผิด ถ้าทำถูกต้องก็จะ เกิดความเจริญรุ่งเรือง

ฐานคติความเชื่อในประเพณีแซน โฌนตา ของชาวไทยเชื้อสายเขมร

ประเพณีแซน โฌนตาเป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อที่เกิดขึ้น จากความสัมพันธ์กับวิถีดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด ก็ตาม เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศล การบูชาเช่นไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งพิธีกรรมแต่ละท้องถิ่นบางอย่างก็มี เอกลักษณะเป็นของตัวเอง อาทิ พิธีแซน โฌนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ จะมีเอกลักษณ์ อีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นที่มีการรักษาแบบดั้งเดิมไว้ เช่น ประเพณีการจัดกระเซอ โฌนตา (กระจาดที่ใส่ของสำหรับเช่นไหว้) ไปทำพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษของตนเอง และไปทำบุญที่วัด ในท้องถิ่นของตนเอง

ฐานคติของประเพณีแซน โฌนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ ประกอบด้วย

1) คดวงวิญญาณที่ยังวนเวียนรักษาลูกหลาน และบ้านเรือน เชื่อในอำนาจวิญญาณ (วิญญาณนิยม) ฐานคตินี้ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อว่ามิวิญญาณจริงและสามารถให้คุณและโทษได้ เป็นต้น

2) ความเชื่อในเรื่องโลกวิญญาณ (ยมโลก) เชื่อว่าบรรพบุรุษของตนที่ได้สิ้นชีวิตไปแล้ว เมื่อ ถึงคราวพญาเมษราชจะปล่อยดวงวิญญาณให้มารับส่วนบุญจากลูกหลาน

3) ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อว่าเป็นปีหนึ่ง ๆ ลูกหลานจำเป็นต้องจัดพิธีบูชา เช่นไหว้บรรพบุรุษ เพื่อให้ท่านได้กินให้อิ่มหนำสำราญ และลูกหลานจะได้มีความสุขเจริญรุ่งเรือง

การเข้าร่วมพิธีแซน โฌนตานั้น ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในระดับครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า

ตายาย ลูกหลาน ส่วนในระดับเครือญาติ ประกอบด้วย ญาติพี่น้องในตระกูล ทั้งฝ่ายที่แต่งงานกับตระกูลอื่น ก็มาร่วมด้วย และในระดับชุมชนก็ประกอบด้วย ชาวบ้านในชุมชนมาร่วมกัน พิธีแซนโถงตานี้ไม่ว่าผู้ใด จะทำงานอยู่ที่ไหน ถิ่นฐานใดก็ตาม เมื่อถึงวันนี้ทุกคนต่างก็ระลึกถึงบุญคุณของพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และมีความตั้งใจที่จะมาร่วมงานให้ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบุญดังกล่าวเป็นวันรวมญาติของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์

ความเชื่อต่อประเพณีแซนโถงตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร

ชาวไทยเชื้อสายเขมรมีความเชื่อเรื่องผี จึงมีคำพูดที่รู้จักกันดีเกี่ยวกับผี เช่น ผิดผี เสียผี ผีหรือ วิญญาณที่ปรากฏในสังคมไทย จึงมีส่วนในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมได้ ชาวไทยเชื้อสายเขมรมีผีที่รู้จักกัน ได้แก่ ครุเมมัวต (ผีวิญญาณที่มาจากเขมร) ครูกำเน็ด (ผีวิญญาณประจำตัว) เนียะตา (ปู่ย่า ประจำหมู่บ้าน) ประภูมิเสร์ (พระภูมิประจำนา) อาร์กษ (ผีวิญญาณที่รักษาต้นไม้ใหญ่ หนองบึง บ่อ) (ผู้รักษา ป่าเขา) ปรีเย กบาล ปรีาเมย (พรายแปดหัว เทพทางดนตรี ร้องรำ) มนาย ส โนน (ผีปั้นลูกในครรภ์) ทมบ (ผีปอบ) อาย ปรีเยย์ จินร์ มหาจัมปู (แม่แมด) กรองและ (แม่แมดประเภทหนึ่ง) คำบองแดก (แม่แมดอีกประเภทหนึ่ง) ปะกำ (ผีปะกำ) บองบ็อด (ผีฟ้า) โคนกรอก (ผีลูกกรอก) ขมอจ (ผีโหมด เป็นผีชอบเข้าสิงคน) เป็นต้น กล่าวได้ว่าความเชื่อของผีบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายเขมรนั้น ถ้ามีบุคคลสำคัญ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวพอดายไปก็จะได้รับความเคารพบูชากราบไหว้มีความเชื่อที่ว่าผีบรรพบุรุษนั้นยังสิงสถิต อยู่ในบ้านเรือน โดยมากผีประเภทนี้จะถูกปฏิบัติจากคนในครอบครัวในตระกูลของตนเอง ในเทศกาลงานแซนโถงตา ก็ต้องตั้งเครื่องเช่นเป็นข้าวปลาอาหารให้ด้วยเสมอ ต้องดูแลไม่ให้บกพร่องเพราะเป็นเหมือนญาติผู้ใหญ่ของครอบครัว (เสถียร โกเศศ, 2549)

ผีบรรพบุรุษ คือ ผีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเองมาแต่อดีต เมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตไปดวงวิญญาณจะยังคงคอยปกป้องรักษา ดูแลลูกหลานให้มีความปลอดภัยอยู่เสมอ โดยจะสิงสถิตอยู่ในสถานที่ซึ่งลูกหลานอาศัยอยู่ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรนั้นได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์และวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งก็ได้เห็นหนทางที่จะทำบุญอุทิศให้ถึง ผีตา ผียาย หรือ ผีบรรพบุรุษ จากตำนานเรื่องของพระเจ้าพิมพิสารนี่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีแซนโถงตา

สรุปได้ว่าประเพณีแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์จะมีการเซ่นไหว้บอกกล่าว ผีบรรพบุรุษเสมอ การนับถือผี ปู่ ย่า ตา ยาย ผีบ้านเรือน ซึ่งเชื่อว่าผีจะคอยคุ้มครองลูกหลาน โดยพิธีแซนโถงตา เป็นพิธีกรรมที่เด่นที่สุด เพราะเป็นการแสดงออกถึงการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษนั้น คิดตามไปทุกหนทุกแห่ง จะเห็นได้จากการเซ่นไหว้เวลาจะดื่มสุราโดยจะรินสุราลงพื้น เรียก ผียายตามาดื่มหกครั้ง การประกอบพิธีกรรมแซนโถงตาเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของสังคมชนบทให้รู้จักกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นผลให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่ญาติและสังคมหมู่บ้าน โดยความเชื่อถือนี้อาจจะคงอยู่คู่กับสังคมตลอดไป (สุเมธ คงสวัสดิ์, 2531)

วัสดุสิ่งของที่ใช้ประกอบประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร

มีการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เช่น ไห้ว ในประเพณีแซนโฎนตานี้ประกอบด้วยผลไม้ น้ำหวาน น้ำ เหล้า 40 ดีกรี หรือ สาโท และอาหารคาวหวาน โดยแบ่งเป็นประเภทไว้ดังนี้

1. อาหารคาว ได้แก่ ปลาแห้ง ปลาข่าง หมูย่าง ไก่ย่าง แกงกล้วย ต้มไก่ ลาบหมู ไก่ย่าง
2. อาหารหวาน ได้แก่ ขนม ข้าวต้มมัดด้วยใบมะพร้าว ขนมเทียน ขนมนางเล็ด ขนมโชค (ขนมดอกบัว) ขนมโก๋รด ข้าวกระยาสาร
3. ผลไม้ ได้แก่ มะพร้าวอ่อน กล้วย ส้ม ละมุด พุทรา อุ่น
4. เครื่องดื่ม ได้แก่ น้ำ เหล้าขาว 40 ดีกรี หรือ สาโท น้ำอัดลม เหล้าสี เบียร์ สบาย เป็นต้น
5. อุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ เสื้อห้วย ที่นอนแบบพับ หมอน ผ้าขาว ผ้าไหม ผ้าโสร่ง ภาชนะต่าง ๆ

พาน รูปเทียน กรวยดอกไม้ 5 คู่ ที่ทำจากใบตองสดม้วนเป็นกรวยแล้วสอดด้วยรูป ความหมายของการจัดกรวย 5 หมายถึง ชั้น 5 หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ หรืออีกความหมายหนึ่งคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิคา มารดา ครูบาอาจารย์ ส่วนภาชนะนั้นเอาไว้ใส่เพื่อเช่นไห้ว และก็จะใส่ด้วยขามลงในลาดเหมือนคนปกติธรรมดา ถ้าเป็นอาหารแห้งก็จะใช้ใบตองเพื่อห่อแล้วจัดใส่เอาไว้ในกระเชอ ร่วมกับพืชผักสวนครัวและผลไม้ ปลาข่าง เนื้อข่าง กระเชอโฎนตา (กระเจาดใส่อาหาร) นี้ใส่อาหาร เช่น ไก่ ปลาข่าง ขนม ข้าวต้มมัด กล้วยสุข เครื่องแกง เช่น พริก ขิง ข่า ตะไคร้ เผือกมัน ต้ม ตอนเย็นเอาไปวัดคู่ กับ “บายเบ็ชท์” (ก่อนข้าวเหนียวปั้น มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 ซม.) เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็เอากระเชอโฎนตานี้ไปเทหน้าโบสถ์หรือวิหารให้ผีบรรพบุรุษเพื่อเป็นเสบียงเดินทางกลับ (พระครูโสภณวิบูลย์, 2550)

วัน เวลา ในการประกอบประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร

เวลาในการประกอบพิธีตามประเพณีแซนโฎนตาจะ แบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา ดังนี้ ช่วงที่ 1 เบ็ชท์ตุง (สารทเล็ก) เป็นช่วงระยะเวลาในการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 8 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างว่า พิธีสวดสาร) ตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ ถึง วันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 จะมีการเช่นไห้วผีบรรพบุรุษที่บ้านของตนเอง และมีการนำภัตตาหาร ไปถวายพระในตอนเพลและบอกกล่าวให้พระสงฆ์ทราบว่าชาวบ้านพร้อมที่จะเข้าสู่ช่วงเทศกาลบุญ “บุญเลี้ยงพระ” ทำบุญถือศีลและยังเชื่อว่าผลบุญที่เริ่มกระทำในวันนี้จะเป็นสัญญาณส่งไปยังพระยายมราช ผู้ดูแลวิญญาณทั้งหลายในโลกให้เตรียมปล่อยวิญญาณเหล่านั้นมายังโลกมนุษย์ การเช่นไห้วผีบรรพบุรุษนี้จะกระทำในตอนก่อนเที่ยงหรือตอนบ่ายก็ได้ จัดที่ลาน โถงกลางบ้านหรือระเบียบบนบ้านแล้วแต่ความเหมาะสมในแต่ละบ้าน แต่ละบ้าน จะทำขนมข้าวต้ม ข้าวกระยาสาร ข้าวปลาอาหาร พร้อมเหล้าสาโท ต้มไก่ น้ำหวาน และน้ำเปล่า ใส่ลาดนำมารวมกันเพื่อประกอบการเช่นไห้วเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญไปถึงวิญญาณ ของเหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

ช่วงที่ 2 เบ็ชท์ทม (สารทใหญ่) มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างว่า พิธีสวดสาร) ตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 และที่สำคัญจะประกอบพิธีวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเช่นไห้วตลอดวัน

แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. ซึ่งประเพณีแซนโฎนตา มีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน (อภัยภูงค์ ชมดี, 2553) เวลาเช้า ชาวไทยเขมรสุรินทร์ ไปทำบุญตักบาตรที่วัดอุทิศ ส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่อาจมีบางคนอยู่วัดรักษาศีล ฟังเทศน์ เมื่อถึงเวลาใกล้เพลก็เตรียมภัตตาหารไปวัดอีกครั้งหนึ่ง มีห่อข้าวน้อย ห่อข้าวใหญ่ ข้าวสาก และอาหารอื่น ๆ บางแห่งอาจจัดของที่จะถวายเป็นกัณฑ์เทศน์ไปด้วย

คุณค่าของประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์

คุณค่าที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ นั้น ถ้าจะกล่าวถึง ในด้านคุณค่าทางจริยศาสตร์ การกระทำที่เกิดขึ้น เป็นการระลึกด้วยใจที่เพื่อแผ่ นึกถึงบุคคลที่เป็นบรรพบุรุษของตนเองและวงศ์ตระกูล คุณค่าที่ประจักษ์มากที่สุด คือ ความกตัญญูทดแทน เป็นผู้ที่รู้คุณรำลึกอยู่เสมอในบุญคุณที่บรรพบุรุษได้ทำมา กตเวทิตานั้นหมายความว่า เมื่อรู้คุณแล้วต้องตอบแทนด้วยในที่นี้ประเพณีแซนโฎนตาเป็นประเพณีที่ลูกหลานทำบุญอุทิศไปให้แก่บรรพบุรุษของตนเอง เป็นเจตนาที่ดี ทั้งต่อบุคคลอื่นและต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ในด้านคุณค่าทางวัฒนธรรม ชุมชน ครอบครัว บ้านเมืองจะเห็นได้จากการที่บรรดาลูกหลานญาติพี่น้องตั้งใจกลับบ้าน เพื่อมากราบพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ และร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศล ให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แสดงถึงความกตัญญูทดแทนที่มีอยู่ในสังคมของชาวไทยเชื้อสายเขมร สิ่งเหล่านี้เป็นผลดีต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม (สุรัชย์ รัตนพนาวงษ์, 2549) ประเพณีแซนโฎนตานี้จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม การควบคุมความประพฤติของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี ให้อยู่ในกรอบศีลธรรม ก่อให้เกิดสังคมที่สงบสุข จากเหตุผลดังกล่าว จึงควรมีการนำพิธีกรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม (พระวรศักดิ์ ปัญญาวุฑฒ (ภาสดา), 2551) และควรค่าแก่การรักษาให้คงอยู่สืบไป

นอกจากนี้ ประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างมาก คือ 1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชนเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการจัดกิจกรรม ตามประเพณีแซนโฎนตาในท้องถิ่นที่ได้จัดขึ้น 2) ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ในการทำความดี เช่น เมื่อถึงกำหนดวันแซนโฎนตา หมู่ญาติพี่น้องก็จะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมไหว้บรรพบุรุษของเขา 3) ก่อให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน 4) ก่อให้เกิดการปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม 5) เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพราะเป็นเทศกาลแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคี ดังจะเห็นได้จากการที่ในพิธีนี้ ชุมชนแต่ละท้องถิ่นจะมาร่วมกันกวนกระยาสารเพื่อนำไปทำบุญ 6) เป็นการช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะการที่ชุมชนพุทธแต่ละท้องถิ่นได้พร้อมเพรียงกันไปทำบุญตักบาตรเป็นการให้การบำรุงพระภิกษุสงฆ์สามเณรภายในวัด ได้มีกำลังใจที่จะอยู่เพื่อศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนำมาสั่งสอนให้เป็นผู้ประพฤติตามความเหมาะสม อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาหรือศาสนาพุทธดำรงอยู่ได้ตราบนานเท่านาน การให้ความเคารพนับถือแก่บรรพบุรุษเป็นสิ่งที่ลูก ๆ หลาน ๆ ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษให้มีการแสดงออกโดยการบูชา เช่น ไหว้ และให้แสดงความยำเกรง ถึงแม้ว่าบรรพบุรุษของตระกูลจะตายไปแล้วก็ตาม โดยมีความเชื่อเรื่องวิญญาณของบรรพบุรุษว่าจะยังคงวนเวียน

อยู่เพื่อคอยดูแลปกป้องอันตรายคุ้มครอง ให้ความช่วยเหลือแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ที่กระทำคุณงามความดี และอาจจะลงโทษลูกหลานที่ประพฤติไม่ดีให้ได้รับความทุกข์ยาก มีความเดือดร้อน ไม่มีความสุขในครอบครัว (ภูมิจิต เรื่องเลข, 2548)

คุณค่าด้านจริยธรรม ข้อประพฤติปฏิบัติทางศีลธรรม กฎแห่งศีลธรรม สำหรับการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2542) จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ผู้มีความเชื่อเรื่องบุญบาป เรื่องกรรม เรื่องผลของกรรมต่างก็ตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง ล้วนเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะหากกิเลสทั้งสามอย่างมาครอบงำจิตแล้วก็จะยอมทำให้ชีวิตและจิตใจประสบแต่ความทุกข์

คุณค่าด้านความกตัญญู การระลึกถึงอุปการะของบุญคุณของบุคคลพึงทราบว่าเป็นกตัญญูต่ากตัญญูตานั้นเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุประสบผลวิเศษประการต่าง ๆ เป็นผู้อันสัตบุรุษทั้งหลายพึงสรรเสริญ เป็นต้น ทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายบุคคล 2 จำพวกเหล่านี้หาได้ยากในโลก คือ บุพพการี 1 กตัญญูกตเวที เป็นคุณสมบัติของคนดีและเป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่อง นับถือ เป็นต้น

คุณค่าด้านจิตใจ ในการเช่นไหว้ฝับริบพรุษฝัปู้ย่า ตายาย รวมทั้งเครือญาติที่เสียชีวิตไปแล้วนั้น เป็นการประกอบพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศล ให้บรรดาผีทั้งหลายมีความสุขและอิมหนาสำราญด้วยข้าวปลาอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้า เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที ตามหลักพระพุทธศาสนา และมีผลทางด้านจิตใจต่อผู้ได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมนี้เป็นอย่างมาก ความสุขใจที่ได้มีโอกาสตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ การได้ขอความคุ้มครองจากดวงวิญญาณปู่ย่า ตายาย ให้ทำมาหากินคล่อง ได้ลาภยศ สรรเสริญ การได้มารวมญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่จากการแยกย้ายกันไปทำงานต่างจังหวัด ได้เดินทางมาร่วมพิธีกรรมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ลูกหลาน ญาติพี่น้อง พ่อแม่ทางบ้านต่างมีความสุขใจร้องรำทำเพลง ดื่มสุรา กินอาหารกันเต็มที่ ควบคู่ไปกับการทำบุญใหญ่ ตามหลักพระพุทธศาสนา คนที่มีความสุขต้องเป็นผู้รู้จักให้และรู้จักรับ ประเพณีจึงรวมทุกอย่างของความรัก ความสามัคคี ความกตัญญูรู้คุณ การเสียสละ ไว้อย่างครบถ้วนในประเพณีนี้

คุณค่าทางสังคม ประเพณีแซนโฎนตาเป็นการส่งเสริมความผูกพันระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้อง เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ ตลอดถึงการสร้างความสามัคคีความพร้อมเพรียงเป็นหนึ่งเดียวกัน ก่อให้เกิดความผาสุกของคนในชุมชน เมื่อนุญยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมราบรื่น เป็นที่พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความสามัคคี ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น และเมื่อมีการยึดถือสืบต่อกันมาก็ย่อมเกิดการพัฒนา และยังมี การส่งเสริมมากก็ยิ่งส่งผลดีให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ตลอดถึงเกิดผลในระดับสังคมเมือง และสังคมระดับชาติได้เป็นอย่างดี

การอนุรักษ์ประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร

ประเพณีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงออกถึงคุณธรรมสำคัญ คือ กตัญญู เมตตา กรุณา สามัคคี ประเพณีเหล่านี้ถ้าได้ศึกษาจะพบว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่

ประกอบด้วย ศิลปกรรม หัตถกรรม เอกลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ และควรส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงควรที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริมเพื่อให้ดำรงคงอยู่ โดยมีแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีดังกล่าว 7 ประเด็น ดังนี้

1. ควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน อาทิ ประเพณีแซนโถงตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่ออนุรักษ์แล้วก็เผยแพร่องค์ความรู้ ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้องโดยผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ ตลอดจนนักวิชาการ หรือ สำนักงานวัฒนธรรม เป็นผู้คอยให้คำปรึกษาและถ่ายทอดให้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเพื่อเป็นการเชิญชวนให้คนต่างถิ่นได้มารับรู้เข้าใจประเพณีดังกล่าว

2. ควรมีการจัดเป็นพิธีสารทเดือนสิบการทำบุญ “แซนโถงตา” ในระดับหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นได้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของประเพณีแซนโถงตาตลอดจนทำการถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังให้รับทราบเกี่ยวกับพิธีกรรม และควรมีการรวบรวมข้อมูลขั้นตอนของประเพณีแซนโถงตาให้เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ เพื่อพิมพ์แจกจ่ายให้แก่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อนำไปศึกษาและทำพิธีกรรมได้ด้วยตนเอง

3. ประเพณีแซนโถงตามีความสัมพันธ์กับการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ จึงควรฟื้นฟูความสำคัญของเทศกาลประเพณีแซนโถงตา เช่น เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโถงตา โดยขอความร่วมมือกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชน และทางราชการในการช่วยฟื้นฟู

4. ควรใส่ใจเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีแซนโถงตาไว้ในหลักสูตรการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีหัวข้อศึกษาสำคัญ ๆ เช่น สังคัปพิธี ความเป็นมา วิถีปฏิบัติ ประโยชน์การทำนุบำรุงอนุรักษ์ส่งเสริม และการปรับปรุงแก้ไข และควรจัดประเพณีแซนโถงตาที่ถูกต้อง โดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง จัดการแข่งขันประกวดแข่งขันเกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ ขณะเดียวกัน ก็จัดวิทยากรคอยชี้แจงสังคัปและหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีนี้ (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532)

5. ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยและความร่วมมือระหว่างญาติพี่น้องในการทำบุญประเพณีแซนโถงตาในการร่วมทำกิจกรรมในโอกาสสำคัญ ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในวงศ์สกุล (อุดม เขยทิวังศ์, 2547)

6. ส่งเสริมและปลูกฝังเมตตาธรรมต่อเยาวชน และช่วยให้ทราบถึงกิจกรรม ความเป็นมาที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องตลอดมา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม ได้มีโอกาสแสดงความคิดถึงคุณทวดที่แก่บุพการี ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยและชี้ให้เห็นว่าชาวจังหวัดสุรินทร์ให้ความสำคัญในการบำรงศาสนาด้วยประเพณีที่งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล จึงสมควรที่จะให้มีการสืบทอดรักษาวัฒนธรรมประเพณีแซนโถงตาให้อยู่ต่อไป

7. ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับประเพณีแซนโถงตา เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารในเทศกาลสารท และเชิญชวนเยาวชนไปร่วมกันทำบุญตามประเพณี ให้รู้ถึงคุณค่า ประโยชน์

และความเป็นมาของประเพณีแซนโถงตา

สรุป

ชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีแซนโถงตามานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฐานคติความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษที่เกี่ยวกับการบูชาวิญญาณผีบรรพบุรุษชาวไทยเชื้อสายเขมรเชื่อว่าพิธีแซนโถงตานี้สามารถเชื่อมต่อสื่อสารกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษได้ ในพิธีกรรมมีการจัดเครื่องเซ่นไหว้ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่บรรดาลูกหลานได้หามาเพื่อประกอบพิธีกรรม หรือการบูชาตามรูปแบบของวัฒนธรรมของตน การทำพิธีเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษนี้ชาวไทยเชื้อสายเขมรจะมีอยู่ 2 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ 1) การเซ่นไหว้ในเวลาเย็นจะมีการรวมกลุ่มบรรดาเครือญาติพี่น้อง ร่วมสายโลหิต จะมารวมกันที่บ้านของพี่สาวคนโต หรือ พี่คนโต ถือได้ว่าเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบูชา คนเฒ่าคนแก่ก็จะมา สวมใส่เสื้อผ้าใหม่ในการร่วมพิธีกรรม กระบวนการพิธีแซนโถงตานี้จะเป็นการเรียกให้วิญญาณบรรพบุรุษให้เข้ามารับประทานอาหาร คิมกิน เมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้วก็จะสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ หลังจากเสร็จพิธีกรรมยามเย็นของการเซ่นไหว้แล้ว จะร่วมรับประทานอาหารกันเป็นครอบครัวหมู่ใหญ่ ช่วงที่ 2 ในเช้าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันเพ็ญ หรือวันพระ หมู่ลูกหลานตนเอง หรือ เครือญาติพี่น้องที่เดินทางมาไกลนั้น จะไปทำบุญที่วัด มีพิธีกรรม คือ 1) ตักบาตรเช้าถวายอาหาร คาวหวาน และเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ 2) เป็นการทำให้พิธีทอดผ้าบังสุกุลถึงผู้ที่ตายไปแล้ว หรือทำบุญถึงผู้ตายนั่นเอง สรุปความได้ว่าการอนุรักษ์ประเพณีแซนโถงตาที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ เป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่สำคัญ ที่ยังคงปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นคุณค่าในการส่งเสริมความผูกพันระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้อง และยังเป็นการรักษาถึงบุญคุณของบุพการี แม้จะล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที พิธีกรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเห็นได้ทุก ๆ ปี ช่วงเดือนสิบ เมื่อคนต่างถิ่นได้มาพบเห็นประเพณีแซนโถงตาก็เกิดความประทับใจในงานบุญดังกล่าว คือ สภาพที่เห็นคนทั้งหลาย มีความอึดอึ้งแจ่มใสรื่นเริง ซึ่งเป็นการแสดงออกต่อคนต่างถิ่นอย่างจริงใจ เพราะชาวไทยเขมร ถือว่าจะยากจะมีเงินอย่างไร ก็ต้องทำให้บรรพชนของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2531). *ความเชื่อของไทย-เขมร ในเขตอีสานใต้*. ม.ป.ท.: โครงการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรม มูลนิธิเจตส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน.
- ธวัช ปุณโณทก. (2536). *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน*. ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรพต เปรมชู. (2522). *พิธีโคนตา สมบัติอีสานใต้*. ม.ป.ท.
- ประทีป แจรัมย์. (2535). *พิธีกรรมมะมีวดของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทย-เขมร: ศึกษากรณีบ้านตะโกราย ตำบลบ้านบัวอำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, มหาสารคาม.

- พีระศักดิ์ วรรณิตร. (2530). *โครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ศึกษากรณีตำบลพรหมเทพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- เพ็ญศรี คุ้ม, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, ปิยนาด บุญนาค, และ วราภรณ์ ทินานนท์. (2536). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูโสภณวิบูลย์. (2550). *คู่มือชาวบ้าน*. สุรินทร์: ศิริรัตน์ออฟเซตการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: สิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- พระวรศักดิ์ ปัญญาอุทโธ (ภาสดา). (2551). *ประเพณีทำบุญหมู่บ้านของชาวไทยเขมร: กรณีศึกษาบ้านโคกใหม่ อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.
- ภูมิจิต เรืองเดช. (2548). *ความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, สุรินทร์.
- มงกุฎ แก่นเดียว. (2533). *แซมชายฉบับพิเศษ รวมประเพณีและพิธีกรรมในจังหวัดสุรินทร์*. บุรีรัมย์: เรวัตการพิมพ์.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิกยุ. (2531). *พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลโลกิกยุ*. กรุงเทพฯ: ภูมิพลโลกิกยุ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: สิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). (2548). *สากลศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: มหาภูมิพลวิทยาลัย.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. (2553). *เอกสารรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานาเวศน์วัฒนธรรมลุ่มน้ำ โขง ชี มูล พื้นที่ตำบลหนองเต็ง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์*. บุรีรัมย์: ม.ป.ท.
- สุขเมธ คงสวัสดิ์. (2531). *ความเชื่อของชาวบ้านพลวง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- สุขเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). *สังกัปพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นดิงส์ เฮ้าส์.
- สุรัชย์ รัตนพนาวงษ์. (2549). *การศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรสุรินทร์ในประเพณีแซนโฎนตา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- เสถียร โกเศศ. (2549). *ผีบางเทวดา*. กรุงเทพฯ: เอเชนส์บุ๊กส์.
- อัยฎางค์ ชมดี. (2553). *ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. อุบลราชธานี: สิริธรรมออฟเซต.
- อุดม เขยทิววงศ์. (2547). *ปฏิทินประเพณี 12 เดือน*. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.